JAN VOORHOEVE

W. E. H. WINKELS: BLANKOF'CIER MET
PALET EN PAPIER

DE SURINAMICA VAN HET SURINAAMS MUSEUM III ¹

De geschiedenisboeken schetsen geen bijzonder fraai beeld van het Surinaamse plantageleven. En in het bijzonder komen de directeuren en blanke opzichters er niet zo goed af. Daar is ongetwijfeld reden toe geweest. Suriname was een wingewest, waar de blanken over het algemeen kwamen om snel rijk te worden. Veel culturele belangstelling moest men onder hen niet zoeken. Al eerder mocht ik wijzen op een markante uitzondering, de planter-dichter PAUL FRANÇOIS ROOS.² Nu wilde ik speciale aandacht schenken aan de planter-schilder WILLEM EDUARD HERMAN WINKELS, wiens werk bij de opheffing van de Landsbibliotheek in bruikleen werd afgestaan aan het Surinaams Museum te Paramaribo. Deze figuur is des te belangrijker, waar tot nog toe over Surinaamse schilders en tekenaars zo weinig bekend is geworden.

Sub voce plaatwerken vindt men in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* een kort artikel opgenomen, waarin verwezen wordt naar de studie van H.F.C. ten Kate,³ maar verder slechts een opgave gegeven wordt van het tot dan toe bekende materiaal. Alleen sub voce Benoit vindt men een der Surinaamse tekenaars afzonderlijk behandeld. Winkels wordt in dit artikel uit de *Encyclopaedie* slechts even genoemd (met verkeerde voorletters), maar verder niet besproken. J. H. Maronier heeft in latere tijd in een lacune voorzien door het werk van A. Borret

¹ Zie voor I, *N.W.I.G.* 40, 1960, p. 28 en voor II, 42, 1963, p. 259.

Veel hulp werd ondervonden van de heer H. C. VAN RENSELAAR, die het op p. 284 onder III genoemde manuscript bestudeerde.

² J. VOORHOEVE, Paul François Roos (1751-1805). De Surinaamse plantersletterkunde uit de 18de eeuw. *Nwe Taalgids* 48, 1955, pp. 198-203.

³ H. F. C. TEN KATE, Schilder-teekenaars in Ned. Oost- en West-Indië en hun beteekenis voor de land- en volkenkunde. *Bijdr. Taal- Land- en Volkenkunde* 67, 1913, pp. 441-515.

(uit de prentenverzameling van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde) aan een afzonderlijke beschouwing te onderwerpen.¹ Het werk van Winkels verdient zeker ook speciale vermelding.

In het Surinaams Museum bevindt zich een map met 54 (van de oorspronkelijke 60) gedeeltelijk met vernis bijgewerkte waterverf- en enkele potloodtekeningen, gemaakt tussen de jaren 1839 en 1876, over zeer verscheiden onderwerpen. Verrassend was de ontdekking van een aparte bundel met vernis bijgewerkte waterverftekeningen, gesigineerd Mr Furet, eveneens aanwezig in het Surinaams Museum. Deze tekeningen moeten ook van Winkels zijn. Behalve uit handschrift en techniek is dit op te maken uit de no's 55 en 56 uit de map van Winkels. Deze tekeningen werden namelijk gesigineerd met Winkels, maar de bijchriften met Furet. Wij nemen op grond hiervan aan dat Furet een pseudoniem was van Winkels.

In het bezit van een particulier te Paramaribo vonden wij voorts een manuscript van Winkels getiteld 'De Kolonie Suriname: Indrukken en schetsen', bestaande uit 261 gepagineerde folio's, recto-verso beschreven, met 42 opgeplakte waterverftekeningen.

De map van Winkels bevat tekeningen van het landschap, van plantages en het stadsleven, van Indianen en bosnegers en een serie zorgvuldig uitgewerkte tekeningen van stadstypen, waarbij vooral aan de costumes grote aandacht werd gegeven. Men zie in het bijzonder de bladen 21 tot 24 (alle in 1876 ontstaan). Hieronder vindt men een van de zeldzame uitbeeldingen van een Chinese emigrant in zijn traditionele kleding.²

De bundel van Mr Furet onder de titel 'De Toover-lantaarn' ³ bevat een serie van 18 ovale prenten over het leven van een blankofficier in Suriname, uitermate scherp en satirisch weergegeven. Winkels tekende deze serie prenten in 1840, toen hij zelf als blankofficier werkzaam was. Hij moet een sterk satirische geest geweest zijn. In de grote map vinden wij onder de nummers 39, 55 en 56 een serie ongemeen scherpe spotprenten op de sociale verhoudingen na de emancipatie. Het blad no. 53 hekelt de ontwikkelingsplannen van de gouverneur en het blad no. 54 de

¹ J. H. MARONIER, *Surinaamse aquarellen en tekeningen van A. Borret. Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde* *III*, 1955, pp. 1-5.

² Zie de hierbij gereproduceerde plaat 3.

³ Zie de hierbij gereproduceerde plaat 1.

rasmenging in Suriname.¹ Alleen deze satirische prenten reeds maken de verzameling waardevol. Zelden vindt men zulk een scherp en openhartig commentaar op de Surinaamse toestanden. Bij de Toover-lantaarn voegde hij een apart deeltje uitvoerige bijschriften, die op zichzelf reeds de moeite waard zijn. Zoveel mogelijk worden de uitgebeelde personen sprekend ingevoerd, en het gebroken Nederlands en het Negerengels, dat de slaven spreken, leert ons het taalgebruik van die dagen beter kennen.

De waterverftekeningen uit het manuscript beslaan een menigte onderwerpen: landschap, plantages, Indianen, slaven, stadstypen, militairen, stadsgezichten. Bijzonder interessant zijn de afbeeldingen van een der eerste Hindostaanse contractarbeiders, een Hernhutter-zuster in typische klederdracht, Indiaanse ethnografica. Verschillende landschaps- en plantagetekeningen werden vervaardigd naar oude prenten uit het einde van de 18de eeuw.

De prenten uit het manuscript werden met toestemming van de eigenaar gefotografeerd in kleuren en in zwart-wit. De tekeningen van Winkels die in het algemeen niet buiten Suriname geraadpleegd kunnen worden achten wij interessant genoeg om ze hier afzonderlijk te beschrijven. Maar alvorens hiertoe over te gaan, brengen wij hier nog de schaarse gegevens bijeen, die over deze figuur gevonden konden worden.²

WILLEM EDUARD HERMAN WINKELS werd op 24 mei 1818 in Amsterdam geboren als zoon van een ambtenaar. Zijn grootvader was kruier van beroep. Zijn moeder HERMIENA PETRONELLA GOUDMAN stierf in 1833 (36 jaar oud). Hij had nog een twee jaar oudere zuster MARIA BARENDINA en uit het tweede huwelijk van zijn vader werd in 1837 nog een halfzuster geboren. In 1839 geeft onze Winkels als beroep op zilversmid. Op 11/5 1839 vraagt men voor hem een admissiepaspoort aan voor de kolonie Suriname. Op 10/7 1839 arriveert hij in Suriname. Wij weten niet wat de reden was voor zijn vertrek naar Suriname. In Suriname begon hij namelijk te werken als blankofficier tot 1841 en de gage van een blankofficier in die tijd bedroeg ongeveer f. 150.- per jaar,

¹ Zie de hierbij gereproduceerde plaat 2.

² Wij hebben bij het bijeenbrengen van deze gegevens veel hulp gehad van de heer S. A. HEIDE van het Bevolkingsregister in Suriname en van Mejuffrouw URSY LICHTVELD van de Universiteit van Amsterdam, die de gegevens uit het Algemeen Rijksarchief en het Oud Archief van Amsterdam voor ons bijeen heeft gezocht.

waarvoor zeer zware arbeid geleverd diende te worden. Het is dus duidelijk dat Winkels niet zonder ernstige redenen het lucratieve beroep van zilversmid vaarwel heeft gezegd.

Over de periode 1841-1859 weten we weinig van Winkels. In het laatste jaar begon de uitgeverij De Gebroeders van Cleef te 's-Gravenhage met de publicatie van de Almanak voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen. In het voorbericht tot de uitgave van 1860 wordt als agent van de uitgeverij te Paramaribo genoemd W. E. H. Winkels, boekhandelaar. In 1860 was Winkels dus boekhandelaar te Paramaribo, misschien reeds sedert 1841. We vinden Winkels echter ook als auteur van een aantal boeken.

In 1856 verscheen van zijn hand een brochure: *Slavernij en emancipatie. Eene beschouwing van den toestand der slavernij in Suriname*. Utrecht, 1856. – Deze brochure is om meer dan een reden merkwaardig. Uit zijn tekeningen leren wij Winkels zeker niet kennen als een voorstander van de emancipatie.¹ Hij hekelt eerder de pronkzucht der Creolen en hun naïeve voorstelling van het vrije leven. In zijn tekeningen toont hij zich overigens evenmin een warm vriend van de slavenmeesters. In zijn brochure nu noemt hij zich iemand die, op grond van veelvuldige omgang met de slaven, mag spreken, hoewel hij zelf nooit één slaaf bezeten heeft. Hij meent dus als objectief waarnemer te kunnen oordelen. Over het geheel genomen kan de brochure eerder als een pleidooi voor, dan als een pleidooi tegen de emancipatie opgevat worden. Maar Winkels neemt een geheel eigen standpunt in. Hij is geen principieel tegenstander van de slavernij, maar verwijt Nederland, dat het nooit genoeg gedaan heeft om de slaaf te veredelen en te beschaven, zodat de emancipatie een succes zou kunnen worden.

Belangrijk is vooral, dat Winkels geen essentieel verschil ziet tussen Europeaan en Afrikaan. Voor een Europeaan heeft hij zelfs merkwaardig veel waardering voor de eigen cultuur der slaven. Hij wijst met ingenomenheid op de zang, de ode, de verhalen en legenden der slaven. En over de schoonheid der slavin-
nen wordt hij zelfs bepaald lyrisch: "Zie dat liefvallig hoofd, – die zachte ooguitdrukking, – die schoone en ruim geronde schouders, – dien zwellenden boezem, – die eigene beweging der leden, – dat heerlijk, zonder corchet verfijnde midden, – een heerlijke

¹ Tekenend is de tekst bij no. 51 in de hierachter te publiceren lijst van tekeningen.

arm, met fijne polsen, – een dunne enkel, eene gracieuse gang.”

Een tweede publicatie is getiteld: *Publicatien en andere Verordeningen betreffende de kolonie Suriname, anterieur aan het jaar 1816*. Verzameld door W. E. H. Winkels, Paramaribo, bij W.E.H. Winkels, z.j. – Het is een verzameling Plakkaten, Resoluties, Notificaties, Publicaties, Proclamaties en Notulen door de koloniale overheid in Suriname in de loop der tijden uitgevaardigd. Het is niet bekend of Winkels een bewuste selectie heeft toegepast, dan wel alles gebundeld heeft waarop hij beslag kon leggen. Feit is dat de verzameling geenszins volledig is. Het jaar van uitgave is niet bekend maar het verschijnen van een uitgave van Gouvernements-verordeningen betreffende Suriname over de jaren 1816–1855 (Rotterdam bij H. Nijgh, 1856) kan aanleiding geweest zijn voor Winkels om de oudere stukken van voor 1816 te publiceren. Het jaar van uitgave zou dan kort na 1856 kunnen zijn.

Van de hand van Winkels vonden wij ook een manuscript getiteld: *De Kolonie Suriname: Indrukken en schetsen*. – Het oorspronkelijk manuscript bestond uit 2 delen, een deel dat 521 bladzijden telt daterend uit 1885 met aanhangselen van 1892, en een tweede deel met aanhangselen, dat waarschijnlijk 80 bladzijden telde, maar dat verloren is gegaan.

Het eerste deel is geschreven in fors regelmatig handschrift, de aanhangselen die van 1892 dateren – de schrijver had toen reeds de leeftijd van 74 jaar bereikt – in een onregelmatiger beverig schrift. Het was zeer waarschijnlijk Winkels' bedoeling het manuscript te publiceren. In het manuscript richt Winkels zich duidelijk tot een publiek. Dit geldt vooral voor de aanvang van het werk. Het einde wordt echter brokkelig en draagt meer het karakter van een plakboek met herinneringen. De waarde van het document is niet voor alle onderdelen gelijk.

In de eerste 40 bladzijden vinden we een aardrijkskundige beschrijving van Suriname, grotendeels berustend op compilatie van bestaande werken. Het zelfde geldt voor gedeelten die handelen over bestuursvormen van Suriname in vroeger tijd, en de paragrafen die handelen over handel en scheepvaart. Het manuscript bevat echter belangwekkende gedeelten waar Winkels zijn eigen ervaringen geeft. Zo vinden we op de bladzijden 50–66 een boeiende beschrijving van Paramaribo omstreeks 1880 en Winkels' beschrijving van het leven der middenstand van Paramaribo omstreeks de jaren 1850 is eveneens bijzonder levendig en interessant. Belangwekkend is ook een beschrijving van de Engelse tijd (1799–1816) waarvoor Winkels materiaal putte uit het dag-

boek van Donald Cameron, waarvan wij weten dat hij in het begin van de 19de eeuw als planter in Coronie woonde.

In het manuscript van Winkels vinden we een onbekende publicatie van zijn hand vermeld: *Laasoth of de mensch stoffelijk en geestelijk beschouwd*. Gelet op de titel denkt men aan een filosofisch getint werk. Wij zijn er echter niet in geslaagd deze publicatie te achterhalen.

Winkels moet tot op hoge leeftijd een gezond en levenslustig mens geweest zijn blijkens de ontboezeming die wij op blz. 5 van zijn manuscript vinden: "Ik ben haast 70, ik woon hier bijna een halve eeuw, ik heb gelijk een levenslustig mensch de genietingen niet versmaadt, noch ze ontvlucht en toch is het bedrag dat op het budget mijner half eeuwsche uitgaven voor medicijnen voorkomt zoo klein, dat het in zilver, wel in een pillendoosje geborgen kan worden."

In ieder geval is Winkels minstens 74 jaar oud geworden. We weten niet wanneer en waar hij overleden is, maar het lijkt weinig waarschijnlijk dat hij zich op het eind van zijn levensdagen nog naar Nederland begeven zal hebben.

Tenslotte volgt dan nog een beschrijving van zijn tekeningen:

- I de serie 'De Toover-lantaarn' onder pseudoniem Mr Furet;
- II de map tekeningen onder eigen naam;
- III de serie in het manuscript: 'De Kolonie Suriname: Indrukken en schetsen'.

I

Mr Furet (= W. E. H. Winkels), *De Toover-lantaarn*. Suriname, 1840, 2 dln.

Deel 1. De Toover-Lantaarn van Mr Furet. 1e glaasje – De Blank Officier. Suriname 1840.

Ms., 3 blanco bladen + 1 titelblad (met bovenstaande titel) + 16 tweezijdig beschreven bladen + 3 blanco bladen, 21 × 26 cm, in linnen band, met genummerde satirische bijschriften bij de tekeningen in deel 2. [Plaat 1]

Deel 2. De Tooverlantaarn van Mr Furet. 1e Glaasje de blank-Officier. 18 uit de band geraakte bladen van 23,5 × 31,5 cm, met in ovaal van 17 × 22 cm in het midden een waterverftekening over een fase uit het leven van de blankofficier in Suriname, van zijn komst in Suriname tot zijn graf op de gemene landsweiden. De ovale tekeningen op blad 1 en 8 zijn los op het blad geplakt. In later tijd zijn gedeelten uit de bijschriften in deel 1 in machineschrift-copie op de onderzijde van het blad opgeplakt. Alle tekeningen zijn aan de rechter benedenzijde gesigneerd: Furet.

II

W. E. H. Winkels. Map met 54 waterverf- en potloodtekeningen, gedeeltelijk met vernis bijgewerkt, 1839-1876, genummerd in paarse inkt van 2 tot 60 (enkele nummers ontbreken).¹

- (2) Blad van 47,5 × 31,5 cm, met waterverftekening in dubbel rechthoekig kader van 34 × 20 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876* (!). Op het blad linker benedenhoek *N 14 De plant Luxemburg in de Coesewinica-kreek 1793*. Voorstellend op voorgrond boom met staande negerin en zittende neger met stok. Daarachter rivier met corjaal en rietgedekte pont. Overzijde 7 plantage-gebouwen en botenhuis, 3 slaven aan het werk tussen de gebouwen. Aan de landingsplaats een corjaal met staande neger. Rechts landtong met bosschage.
- (3) Blad van 47,5 × 31,5 cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 33,5 × 19,5 cm, gesigneerd in linkerbenedenhoek *Winkels 1876*. Voorstellend op voorgrond rustende koe, staande negerin, zittende neger met pijp, hond. Daarachter rivier met tentboot (6 roeiers met stuurman). Aan de overzijde 5 plantagegebouwen. Rechts landtong met bosschage.
- (4) Blad van 47,5 × 31,5 cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 33,5 × 19,5 cm, ongesigneerd. Op het blad linker benedenhoek *N 13 De heetwaterbron op de Joden savannah 1839*. Voorstellend op voorgrond rechts directeur met stok en aan de arm een in hemd geklede neger. In het midden de bron onder een rieten afdak. Links daarop toelopend een negerin met kruik op hoofd en naakt kind voor haar uit rennend. Op de achtergrond rechts bosschage.
- (5) Blad van 47,5 × 31,5 cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 33,5 × 19,5 cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad in linker benedenhoek *N 12 De Joden savannah naar de rivierzijde volgens eene schets v 1798*. Voorstellend op de voorgrond 3 Indiaanse vrouwen (waarvan 2 liggend), links op een heuvel een huis, rechts in een dal 4 plantagegebouwen. Bij de landingsplaats 2 negers met corjaal. Op de achtergrond aan de overzijde van een rivier bos.

¹ Surinaams Museum cat. no. 3-XII. De in deze map aangetroffen nummering werd gerespecteerd, hoewel niet begrepen. De nummering is vermoedelijk uit later tijd en willekeurig aangebracht. Ten gerieve van de gebruikers volgt hier nog een chronologische volgorde der platen:

1839: 4; 1841: 16, 25; 1843: 42; 1846: 1, 13, 41, 43, 53 10; 1847: 53 10; 1850: 30; 1851: 48, 60; 1853: 9, 20, 36, 54; 1854: 44; 1859: 15, 29; 1860: 6, 11, 28, 45; 1861: 19, 32; 1862: 40; 1869: 34; 1870: 26, 31, 35, 51; 1871: 27; 1876: 3, 5, 7, 10, 21, 22, 23, 24.

ongedateerd: 2 (verm. 1876), 14 (na 1846), 17, 18, 33, 37 (verm. 1853), 38, 39 (ca. 1865), 46, 47, 49, 50, 55/56 (ca. 1865).

ontbreken: 1, 8, 52, 57, 58, 59.

- (6) Blad van $55 \times 42,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 47×32 cm, gesigneerd in linker benedenhoek *W. E. H. Winkels 1860*. Voorstellend op de voorgrond een met hout gedekte ponton, 2 negerinnen, een neger en een hond op de oever, een negerin met koela op de ponton en één in de kajuit. Op de rivier een tentboot met 7 roeiers. Rechts aan de overzijde bosschage. Links op de achtergrond 3 plantagegebouwen, waaronder een fabriek met schoorsteen.
- (7) Blad van $47,5 \times 31,5$ cm, met waterverftekening in rechthoekig kader van 29×20 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad linker benedenhoek *No. 31 De Surinamerivier van zee, bij Braamspunt 1848*. Voorstellend op de voorgrond een tweemaster zeilschip met Franse vlag en op de achtergrond een bos met de ingang van een rivier. Voor de kust een boot met 8 roeiers en stuurman.
- (9) Blad van $35 \times 27,5$ cm, met een losse, opgeplakte waterverftekening in rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $22,5 \times 14$ cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *De boven Coppename rivier met het Tumucumaque-gebergte in het verschiet*. Op het blad linker benedenhoek *56 gr. 12 min. W. Lengte - Greenwich en 4 gr. 22 min. N.B. De Coppenamerivier loopt in het gebergte blind op 4 gr. 18 min. W. E. H. Winkels del. 1853*. Voorstellend op de voorgrond rotsen in de rivier. Daartussen een corjaal met staande neger met koelastok en zittende blanke. Op de achtergrond vage bergen. Op de oorspronkelijke potloodschets vindt men een veel bosrijker gebied getekend.
- (10) Blad van $29 \times 25,5$ cm, opgeplakt op karton van 38×29 cm. De bovenzijde van het blad vertoont een waterverftekening in rechthoekig kader van 29×20 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad linker benedenhoek *Tempatikreek 1776*. Voorstellend op de voorgrond een rotsige oever met struiken. Aan de overzijde van de rivier een kaal, heuvelachtig landschap met op de heuvels 7 plantagegebouwen. Bij de landingsplaats een corjaal met daarbij 3 negers. Op de achtergrond rechts bos.
- (11) Blad van $30,5 \times 23,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $24,5 \times 15,5$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1860*. Voorstellend op de voorgrond een tentboot met rijk bewerkte achtersteven, door een neger gemeerd aan een paal in de linker benedenhoek. Op de achtergrond 3 plantagegebouwen met fabrieksschoorsteen.
- (12) Blad van $36,5 \times 27,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $22,5 \times 15$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1846*. Voorstellende op de voorgrond een onstuimige rivier met tentboot, waarin 8 roeiers, passagier en stuurman. Op de achtergrond bos.

- (13) Blad van $31,5 \times 25,5$ cm, met waterverftekening in rechthoekig kader van 25×16 cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1846*. Op het blad onder het kader *De Plantage Nijd en Spijt, (koffij) aangelegd door Mevr. Du Plessis geb. Grande. 1785*. Voorstellend op de voorgrond een rivier met corjaal en roeier. Op de achtergrond 7 plantagegebouwen met botenhuis. Bij de landingsplaats een tentboot met 2 negers.
- (14) Blad van $36,5 \times 27,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader van afgeplatte hoeken van $24 \times 15,5$ cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *Het Surinaamsche Galgenveld (Rède-hoso)*. Op het blad in de linker benedenhoek *Op last van den Gouverneur I. F. v. Raders afgebroken Sept. 1846 (Na de natuur get. d. W. E. H. Winkels)*. Voorstellend op de voorgrond links zittende neger en staande negerin, midden een hond en rechts een koe, opgedreven door een drijver. Op het middenvak een aantal palen en een huisje. Op de achtergrond bomen en bos.
- (15) Passe partout van $39,5 \times 30$ cm (buitenomtrek) en 30×21 cm (binnenomtrek) waarin blad met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 25×16 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1859*. Licht beschadigd. Op het blad onder het kader *Een groep slaven woningen op Plantage Dordrecht. 1859. behorende aan C. D. Brakka. I. B. Everts en C. A. van Sytsesteyn. (Suiker)*. Voorstellend op de voorgrond neger en negerin met kruik op het hoofd, verder 7 houten slavenwoningen met vliering.
- (16) Blad van 30×24 cm, met losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $22,5 \times 14$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1841*. Voorstellend op de voorgrond rotsen in de rivier en een landingsplaats met grote corjaal met 9 Indiaanse figuren. Op de oever een barbakot met 5 figuren. Verder naar achteren 3 hoge kampen met 13 figuren in de omgeving (3 daarvan thuiskomend van de jacht). Op de achtergrond bos.
- (17) Blad van $25 \times 34,5$ cm, met losse, opgeplakte waterverftekening van $17 \times 25,5$ cm, rechthoekig met afgeplatte hoeken, ongesigneerd. Voorstellend maannacht over rivier. Rivier met bosschage op de achtergrond en spookachtig wit boomsilhouet op de voorgrond.
- (18) Blad van $31,5 \times 17$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $22,5 \times 14$ cm, ongesigneerd. Voorstellend een zee met vage bosachtige achtergrond. Op de zee twee zeilboten, waarvan één met Franse vlag.
- (19) Blad van $36 \times 27,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $25 \times 16,5$ cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *Wan pra-*

nasi Kau-pèn. Op het blad in linker benedenhoek *Eene plantaadje koe melkster (slavin)*. *Roo de koeyen (Rèdi-kau)*. v.h. *Amerik. ras*, benevens een stal, *kau-pen* genaamd. d. *W. E. H. Winkels 1861*. Voorstellend een landtong met stal rechts, links 3 waarschijnlijk uit een illustratie geknipte en opgeplakte koeien en een melkster met emmer op het hoofd en aan de hand in het midden.

- (20) Blad van $36,5 \times 27,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van 22×14 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *W. 1853*. Voorstellend een panter op rotsplateau.
- (21) Blad van $31 \times 47,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $17,5 \times 25,5$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad in linker benedenhoek *No. 35 Wan Kreole kleti misi fo Surinam*. Voorstellend lichte Creoolse in lange japon met omslagdoek en hoed, een hond aan haar voeten, voor een lage schutting, waarachter tussen het geboomte woonhuis, schuur en vage toren.
- (22) Blad van $31,5 \times 47,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $20,5 \times 29$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad in linker benedenhoek *N 26 Surinaamsche volkskinderen*. Voorstellend heer en dame met parasols, handschoenen, hoed en uitgaanstoilet, voor een schutting waarachter woonhuis en schuur. Aan de japon met queue en sleep is veel zorg besteed.
- (23) Blad van $31,5 \times 47,5$ cm, met waterverftekening in dubbel rechthoekig kader (het binnenste met afgeplatte hoeken) van $20 \times 28,5$ cm, gesigneerd *Winkels 1876*. Op het blad in linker benedenhoek *N 3 Een mestiezen meisje sapadilles en koekjes rondventende*. Voorstellend een straatventster, gezeten op de hoek van een stenen stoep van een houten hoekhuis met een blad koopwaar naast zich. Zij is gekleed in enkelvrije jurk met muts en omslagdoek en draagt verder kralen versierselen om pols, enkel en hals. Op de achtergrond een meisje met schaal op het hoofd.
- (24) Blad van $31,5 \times 47,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader (het binnenste kader met afgeplatte hoeken) van $20 \times 28,5$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1876*. Op het blad in linker benedenhoek *N 15 De Chineesche immigrant, houtskolen uitventer*. Voorstellend een Chinees in traditionele kleding met puntige stroohoed en draagstok, waaraan een kist houtskool en een in stof gewikkeld pak, voor een schutting, waarachter een woonhuis. [Plaat 3]
- (25) Blad van $27,5 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $16 \times 24,5$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels* en in linker benedenhoek *Pl Badenstein 1841*. Op het blad onder het kader *Kadet en Madeleintje Mulatte-*

slaven op plantage Badenstein Man en Vrouw. De kleurling slaven werden tot ambachten opgeleid de vrouwen tot huisbedienden enz. Zeer beschadigd. Voorstellend een hut met in de opening gezeten een timmerman, bezig een balk te disselen en een vrouw die hem eten brengt. Uitzicht op rivier met corjaal en roeier.

- (26) Blad van $27 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 14×23 cm, gesigineerd in rechter benedenhoek *Winkels* en in linker benedenhoek 1870. Op het blad onder het kader *Een Pulex penetrans (de Siká of zandvlo) welke zich in de voeten nestelen en door Surinaamse meisjes worden weggenomen*. Voorstellend een blanke in kamerjas in zijn schommelstoel, een hond aan zijn voeten, zijn linkervoet op schoot van slavin, een tweede slavin serveert hem koffie. Uit het raam uitzicht op bomen.
- (27) Blad van $27 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van 16×24 cm, gesigineerd in rechter benedenhoek *Winkels* 1871. Op het blad onder het kader *Wan moi pikien creolen misi, disi plei nanga wan brakka popki. – Cicaelie, mestiezin*. Licht beschadigd. Voorstellend brede sofa voor een raam met uitzicht op bomen. Daarop zittend rijkgeklede figuur met omslagdoek en muts, in de hand een pop in koto. Aan haar voeten een naaimand, papegaai, hond en kat. Zij wordt bediend door slavin.
- (28) Blad van $27 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $15,5 \times 24,5$ cm, gesigineerd in linker benedenhoek *Winkels* 1860. Op het blad onder het kader *Misi Rosalia van Rozenbeek. Op straat. Haar papa is timmerman en hare Mamá waschvrouw*. Licht beschadigd. Voorstellend voor de achtergrond van een woning tussen geboomte een rijkgeklede vrouw met parasol. Achter haar een eenvoudige vrouw met pakken in de handen en op het hoofd.
- (29) Blad van $27,5 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $16,5 \times 24$ cm, gesigineerd in linker benedenhoek *Winkels* 1859 *Pl. Dordrecht*. Op het blad onder het kader *Eene Mestizen plantage slavin als kinderenmeisje* 1859. Voorstellend tegen een hek aan de rivier een meisje en jongen met een kindermeisje met kind op de heup. Tegen het hek vistuig. Op de achtergrond een corjaal in de rivier en aan de overzijde van de rivier een fabrieksschoorsteen tussen geboomte. De slavin is zeer eenvoudig maar kleurig gekleed en draagt kralen versierselen om pols, enkel en hals.
- (30) Blad van $27 \times 35,5$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $15,5 \times 22,5$ cm, ongesigineerd. Op het blad onder het kader *Het speenen der kinderen (Winkels 1850)*. Voorstellend in een woning voor open deur op geboomte een zittende slavin met kralen versierselen om pols, enkel en hals, een naakt kind achteroverliggend op schoot. Aan haar voeten twee kippen en een kat. Op een bankje een kalebas met inhoud. In de hand een kleine kalebas met inhoud boven de mond van het kind.

- (31) Blad van $27 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $16,5 \times 24$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1870*. Op het blad onder het kader Manufactiers bij den weg. "*Hoe gaat het met de zaken?*" "*Slechte en sjovele négotie in de katoentjes!*" "*Wat zal ik zeggen de hernhuttersche leerimans zijn de eenigen die er sjabbes in maken.*" Voorstellend op de voorgrond twee mannen met ellestok en rollen goed onder de arm. Op de achtergrond een woonhuis en een vrouw met kruik op het hoofd.
- (32) Blad van $27 \times 36,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in dubbel rechthoekig kader van $16 \times 25,5$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1861*. Op het blad onder het kader *Constantia. Een Castisin uit den slavenstand*. Voorstellend een vrouw in jurk tot over de knie en omslagdoek en muts, kralen versierselen om pols, enkel en hals, blootsvoets, een kind aan haar voeten, staande voor een woonhuis tussen geboomte.
- (33) Blad van 18×33 cm, geplakt op karton van $27 \times 41,5$ cm, met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $15,5 \times 22,5$ cm., ongesigneerd. Voorstellend een heer in kamerjas in schommelstoel met een kat op schoot. Voor hem, hoed in de hand, een blanke. Opzij van hem een slavin die een glas wijn serveert. Voor een openstaande porte brisée uitziend op geboomte.
- (34) Blad van $34,5 \times 23$ cm, met een met inkt bijgewerkte waterverftekening in driedubbel rechthoekig kader van 27×18 cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *W. E. H. Winkels 31 July 1869*. Op het blad in linker benedenhoek *plan naar aanleiding eener aanbesteding gedaan in het Surinaamsch Gouvernements advertentieblad, dt. 29 July 1869, omtrent het afbreken en opbouwen van de kerkhofmuur "Oranjetuin"*.
- (35) Blad van $35,5 \times 50$ cm, met een losse, opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening in een rechthoekig kader van $27 \times 36,5$ cm, gesigneerd in rechter benedenhoek *Winkels 1870*. Voorstellend 16 merendeels verschillende vogels voor een achtergrond van bomen, rotsen en water.
- (36) Blad van $27,5 \times 20$ cm, met een licht met waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van $21,5 \times 12,5$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *W. E. H. Winkels 1853*. Op het blad onder het kader *De Gecke Lavis of zoo genaamde kwa-kwa sneki*. Voorstellend hagedisachtig dier op achtergrond van kruiden.
- (37) Blad van $31,5 \times 23,5$ cm, met een losse, opgeplakte met waterverf bijgewerkte inkttekening in dubbel rechthoekig kader met afgeplatte hoeken van $23,5 \times 15$ cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *De kwakwa-slang ontleed. (Na de natuur door W. E. H. Winkels)*. Binnen het kader rechtergedeelte van onder naar boven geschreven de legende bij de met lettersymbolen aangegeven getekende onderdelen.

- (38) Blad van 40 × 32 cm, met losse, opgeplakte rechthoekige waterverftekening van 30,5 × 22 cm, ongesigneerd. Onder de voorstelling links *Eene Surinaamsche Vuilnis kar. (Wan dottie wagoe)*. Voorstellend een kar met bakmodel, getrokken door ezel. Op de bak een creool met posthoorn aan de mond. Een der weinige platen van Winkels zonder kader. [Plaat 4]
- (39) Blad van 21,5 × 26,5 cm, met losse, opgeplakte met waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van 14,5 × 19,5 cm. Binnen het kader midden onder 1865. Voorstellend een pijprokende neger in prachtig uniform voor een op de achtergrond exercerende troep soldaten met een toren tussen het geboomte achter. Links ziet een pijprokende burger toe. Alles caricaturaal voorgesteld, waarschijnlijk als spotprent op de militie na de emancipatie (zie ook no. 55/56).
- (40) Blad van 19,5 × 28 cm, met potloodtekening in rechthoekig kader van 13 × 19 cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1862*. Op het blad onder het kader *Twee vrouwen van de Arawacken Indiaanschen stam*. Voorstellend twee Indiaanse vrouwen met kind en hond voor laag struikgewas.
- (41) Blad van 28 × 19,5 cm, met een met witte waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van 19,5 × 13 cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *Het bezoek van den Doctor in een plantage zieken [huis] tijdens den slaventijd Winkels del. 1846*. Voorstellend open galerij met twee blanken, de bastiaan en zieke slaven, waarvan één in elkaar gehurkt. Uitzicht op geboomte.
- (42) Blad van 28 × 19,5 cm, met een met witte waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van 21,5 × 12,5 cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *De Koffieplantage Maassstroom aan den beneden Commewijnerivier Rechterh. in 't afvaren. W. E. H. Winkels 1843*. Voorstellend op de voorgrond oever met struiken, daarachter de rivier met corjaal en twee inzittenden, aan de overzijde 6 plantagegebouwen met 5 figuren en hond.
- (43) Blad van 28 × 19,5 cm, met een met waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van 21,5 × 13 cm, ongesigneerd. Op het blad onder het kader *De Suikerplantage Kleinhoop in de Cotticarivier n.d. natuur W. E. H. Winkels 1846*. Voorstellend rivier met corjaal en uitzicht op 5 plantage-gebouwen waaronder één met fabrieksschoorsteen, voorts botenhuis en vlaggestok.
- (44) Blad van 19,5 × 28 cm, met een potloodtekening in rechthoekig kader van 12,5 × 19,5 cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1854*. Op het blad onder het kader *Een Aukaner boschneger*. Voorstellend tegen de achtergrond van geboomte een bosneger met kamisa, versierselen en in de hand een pagaai van ongewoon model.
- (45) Blad van 19,5 × 28,5 cm, met een met waterverf bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van 13 × 19 cm, gesigneerd in

rechter benedenhoek *Winkels 1860*. Op het blad onder het kader *Eene Aukaner Boschnegerin 1860*. Voorstellend tegen de achtergrond van rivier met geboomte een bosnegerin met versierselen, kamisa en doek voor de borsten.

- (46) Blad van $22,5 \times 24,5$ cm, met losse opgeplakte waterverftekening van $13 \times 17,5$ cm, ongesigneerd. Voorstellend een Indiaanse vrouw voor rivier en geboomte met lendendoek, kuit en gebonden, versierselen om pols en bovenarm.
- (47) Blad van $22,5 \times 25$ cm, met een losse opgeplakte met vernis bijgewerkte waterverftekening van $13 \times 17,5$ cm, ongesigneerd. Voorstellend een Indiaanse man voor rivier met corjaal en geboomte, met strijdnok, pijl en boog en jachthond, lendendoek en de kuit gebonden.
- (48) Blad van 38×33 cm, met los opgeplakt rechthoekig blad van 29×24 cm, waarop een kleine met waterverf en vernis bijgewerkte potloodtekening, gesigneerd *W. 1851*. In potlood nog een kleine onafgemaakte schets naast deze tekening en verder uitvoerig onderschrift in Negerengels met Nederlandse vertaling en aantekening rechts van de tekening. Voorstellend een keukenmeid en een huisjongen met gebroken bord. Blijkens aantekening heeft de tekenaar de kleding van de jongen van de platen van Th. Bray overgenomen. Het onderschrift geeft het gesprek tussen de twee figuren weer.
- (49) Blad van $38 \times 48,5$ cm, met los opgeplakt rechthoekig blad van $26 \times 36,5$ cm, waarop onder elkaar twee met waterverf bijgewerkte pen-tekeningen, ongesigneerd. Voorstellend twee tafereeltjes uit het slavenleven: boven het vlechten der haren tegen een achtergrond van 4 slavenwoningen, onder liggende slavin en zittende slaaf met op de achtergrond geboomte en een kamp.
- (50) Blad van 40×32 cm, met los opgeplakt blad van 31×23 cm, waarop een met waterverf en vernis bijgewerkte potloodtekening met Neger-Engelse tekst aan de linkerkant. Voorstellend blankofficier met mooi geklede slavin, op de achtergrond de directeurswoning.
- (51) *Passe partout* van 37×31 cm, (buitenomtrek) en $27,5 \times 22,5$ cm (binnenomtrek) om een blad met een met vernis bijgewerkte waterverftekening in rechthoekig kader van $23 \times 14,5$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels 1870*. Op het blad onder het kader, *Ao 1800. Suriname is een goudvischenkom, de haven met in- en uitgaande schepen, Suiker, Katoen en vooral koffieplantages nog in bloei. Ieder die oppast, kan een Goudvisch vangen. De blanken, fortuin en een rooden rok; de kleurling, beschaving en vooruitgang; de slaaf vrijheid en een groote stap uit zijne Afrikaanse dierlijke woestheid. Had dit alles kunnen worden zonder het overbrengen van Afrikanen in de kolonien?* Voorstellend een watertje met zwemmende vissen, twee blanken, een kleurling en een slaaf aan het hengelen. Op de achtergrond een haven vol schepen, fabrieksschoorstenen, etc.

- (53) Blad van $49,5 \times 39$ cm, aan beide zijden beschreven, met tevens aan beide zijden een tekening: recto een met waterverf bijgewerkte potloodtekening gesigneerd *Winkels 1846*, verso een met waterverf bijgewerkte pentekening gesigneerd *1847*. Titelblad recto *Eene Nopal planterij, met de aankweeking van de Cochenille-luis*, titel verso *Fabriekaadje van Carapat olie*. Voorstellend recto cactussen met gekweekte luizen onder door slaven daarboven gehouden parasols, verso een stilletje met een man met slaapmuts en hevige krampen. Zogenaamd worden hiermee de gouverneur plannen aangeboden voor winstgevende ondernemingen.
- (54) Dubbel blad van 30×40 cm, met tekeningen aan de vier zijden.
 Blad 1 ro een titelblad met de titel *Luimen* (een caricaturaal voorgestelde schilder op een bergtop voor de opkomende zon: daaronder een wapen: toverlantaarn omringd door apen en met onderschrift: *Wake man sie Jorka 1883*). Gesigneerd *W. E. H. Winkels*.
 Blad 1 vo: 6 vrouwenkoppen van alle kleurschakeringen, gesigneerd *W. E. H. Winkels 1853*.
 Blad 2 ro: 13 verschillende met potlood en waterverf getekende benen van allerlei soort. [Plaat 2]
 Blad vo: 8 met potlood en waterverf en vernis getekende mannenkoppen van alle kleurschakering, gesigneerd *W. E. H. Winkels 1853*.
- (55/56) Twee bladen van 29×42 cm, aan twee zijden beschreven, getiteld *Emancipatie 1-4*, met losse opgeplakte met waterverf bijgewerkte potloodtekeningen.
 Blad 1 ro: tekening in rechthoekig kader van $14,5 \times 17,5$ cm, gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels*, midden onder het kader *1760*, voorstellend een zelfde gegeven als tekening no. 51.
 Blad 1 vo: tekening in rechthoekig kader van $15 \times 20,5$ cm., gesigneerd in linker benedenhoek *Winkels*, midden onder kader Septemb. 1865, voorstellend een bord met advertenties over de emancipatie, kolonisatie van contractarbeiders en executieve verkoping van plantages, daarachter zittende neger met lendendoek en schoenen, daarvoor deftig geklede neger met monocle.
 Blad 2 ro: tekening in rechthoekig kader van $14,5 \times 18$ cm, ongesigneerd, midden onder *1864*, voorstellend armoedige blanken, blootsvoets een aalmoes vragend aan rijk geklede negerin.
 Blad 2 vo: verloor zijn tekening, die wij waarschijnlijk terugvinden in no. 39. De teksten op ieder blad zijn ondertekend met *Furet*.
- (60) Blad van $42 \times 28,5$ cm, met losse opgeplakte met waterverf en vernis bijgewerkte potloodtekening in rechthoekig kader van $29 \times 21,5$ cm, gesigneerd *Winkels 51*. Voorstellend een straatscène in Paramaribo: wandelaars en pratende figuren op straat voor een schutting met woonhuizen. De 5 figuren van alle ras, kleur en kledij.

III

W. E. H. Winkels, *De Kolonie Suriname: Indrukken en schetsen*. Ms. 261 – 2 verloren gegane – gepagineerde folio-vellen, ro vo beschreven, 20,5 × 33 cm, in 27 katernen van ongelijke omvang, ongebonden, met 42 opgeplakte waterverftekeningen, 8 opgeplakte illustraties van andere aard, 1 illustratie in de tekst getekend; 9 waterverftekeningen en 1 illustratie verdwenen uit het ms.

Het zeer beschadigde huidige titelblad werd samengesteld uit 2 bladen. Het bovenste deel bevat het bovenste deel van een blad dat volgt op het oorspronkelijke titelblad of het onderste deel van het oorspronkelijke titelblad. Het bevat de volgende tekst: W. E. H. W[inkels] (handtekening) / met platen / 1839–1885. / En de Aanhangselen tot 1891 en [?] Zie Chronologische aantekeningen /. Het onderste deel bevat het onderste deel van wellicht het titelblad van het verloren gegane tweede deel met Aanhangselen. Het bevat ro de aantekening: Ad. In het vervolg, of tweede gedeelte van dit werk: "De Kol[onie] / Suriname: Indrukken en schetsen" – zullen wij het nummer der bladzijden laten doorlopen. Het vangt dus aan / met 522. Ook v[o]lge wij dezen regel bij de tafel der onder / werpen en het doorlopend volgnummer, dus [?] 602.

Het huidige titelblad is ook vo beschreven. Het bovenste deel met de tekst, geteld als p. 1; het onderste deel met eeh opgave van de prenten met de pagina's, waar zij zijn ingeplakt.

De katernen zijn aldus verdeeld: 1e katern pp. O(=titelblad)–23, 2e katern pp. 24–39, 3e katern pp. 40–71, 4e katern pp. 72–87, 5e katern pp. 88–115, 6e katern pp. 116–131, 7e katern pp. 132–173, 8e katern pp. 174–193, 9e katern pp. 194–199 (de pp. 196 en 197 zijn verwisseld), 10e katern pp. 200–215, 11e katern pp. 220–239, 12e katern pp. 240–[263], 13e katern pp. [264]–[267], 14e katern pp. 268–287, 15e katern pp. 288–309 (laatste blad los), 16e katern pp. 310–339, 17e katern pp. 340–359, 18e katern pp. 360–381, 19e katern pp. 382–389, 20e katern pp. 390–405, 21e katern pp. 406–409, 22e katern pp. 410–425, 23e katern pp. 426–429, 24e katern pp. 430–453, 25e katern pp. 454–473, 26e katern pp. 474–497, 27e katern pp. 498–521.

De volgende illustraties werden aangetroffen of verdwenen uit het ms.: op p. 35 ontbreekt Wapen en vlag van Suriname; op p. 69 in kader opgeplakt een potlood met waterverftekening, 22 × 12 cm, gesigneerd, getiteld: *De Hoogduitsche Ioodsche Synagoge in de Keizerstraat te Paramaribo*; op p. 72 op kartonnen kader in kader opgeplakt een waterverftekening, 19 × 11 cm, gesigneerd, getiteld: *Plantage Visserszorg aan de beneden Comaïne en door de negers "Roo" genoemd. Naar de natuur getekend d W. E. H. Winkels, November 1846*; op p. 82 in kader opgeplakt een waterverftekening, 10 × 15 cm, gesigneerd, getiteld (titel in de tekst): *Hierbij de schets van een*

*Knaap en meisje van den middenstand in 1874. Hij is winkelbediende en zij, Rozalia van Paarlhoven, is de dochter van een arme straatuitvenster, of zgn. bakjesmeid; op p. 84 in kader opgeplakt een waterverftekening, 11 × 16,5 cm, gesigneerd, zonder titel (zie de op p. 82 beschreven Rozalia); op p. 93 in kader opgeplakt een waterverftekening, 9,5 × 16 cm, gesigneerd, getiteld (titel in de tekst): *Hierbij twee slavenmeisjes uit de kaste der Mestiezen. a. Een huisbediende of kamermeisje. b. (de tekening zelf op p. 94) Eene onder eene familie opgekweekte, het zij als kamenier, naaister, of loopmeisje dienst doende;* op p. 94 in kader opgeplakt een waterverftekening, 9 × 15 cm, gesigneerd, getiteld (zie op p. 93 onder b. beschreven); op p. 106 in kader opgeplakt een waterverftekening, 9 × 16 cm, gesigneerd, getiteld (titel in de tekst op p. 105): *Hierbij een schets van een Kooliman en Vrouw.* (De schets van de vrouw werd niet ingeplakt); op p. 118 binnen de tekst een inkttekening van het kaartengeld uit 1816; op p. 130 opgeplakt een plattegrond in inkt met waterverf ingekleurd, 19 × 30,5 cm, gesigneerd en gedateerd 1852, getiteld: *De Suikerpl. de Hoop.* (Uitvoerige legenda op p. 129); op p. 135 in kader opgeplakt een uitgeknipt gedrukt portret van I. I. Mauricius (1755); tussen pp. 141 en 142 mee ingenaaid een blad met reproducties van handtekeningen der gouverneurs (uit Wolbers); op p. 158 opgeplakt een gedrukte *Schetskaart van de kolonie Suriname aanwijzende de ligging van de waarnemingspunten;* op p. 178 in kader opgeplakt een potlood en waterverftekening, 21,5 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1885, getiteld: *De houtvelling Rijnsburg of bers nabij Berg en daal (n.eene schets in 1788);* op p. 192 in kader opgeplakt een potlood- en waterverftekening, 12 × 20 cm, gesigneerd en gedateerd 1842, getiteld (titel in de tekst): *Hierbij de afbeelding van een Surinen man en meisje. Eene schets in de ou[de] dagboeken gevolgd;* op p. 194 een potlood en waterverftekening, 13 × 19,5 cm gesigneerd en gedateerd 1842, in kader opgeplakt, getiteld (zie p. 142, het daar genoemde Surinenmeisje); op p. 196 opgeplakt twee waterverftekeningen, 17,5 × 11,5 cm en 10 × 16 cm, gesigneerd en gedateerd resp. 1850 en 1859, getiteld:*

Schetsen van voorwerpen door de Surinen vervaardigd.

A. (eerste tekening) 1. *Een pijl voor de vischvangst. 2. pijl om kleine vogels te schieten. 3. [id.] voor grof wild. 4. Oorlogspijlen. 5. Boog van ijzerhart of letterhout vervaardigd. 6. Apatoe of strijdnets.*

B. (tweede tekening) 1. *Godsbeeldje of van een andere beteekenis, van leem vervaardigd. 2. Rinkelbom, die de Semetti-priester tevens geneesheer bezigen bij het piden of magnetiseeren der zieken. Het is een kalebas met gekleurde steentjes er in. 3. Gevlochte korfje v. Wariembo (stengel v.d. Phrynium Casripo Rose) voor geheime geneesmiddelen. 4. Pijp van leemaarde en bamboes roer. 5. Gevonden steen in de Coppename-rivier onder de Arroewakken 6 duim hoog, 2,5 duim breed. 6. Pijp uit steen gesneden;* op p. 197 opgeplakt twee waterverftekeningen, 16 × 9 cm en 16,5 × 10 cm, gesigneerd, getiteld: C (eerste tekening) *Het opstel van een Indiaansche hut. Achterwaarts een gereed, een pot om drinkwater op te vangen en een goot van een gespleten bamboes. De Indiaan in zijne hangmat met een rookend vuurtje er onder;* D (tweede tekening)

1. *Masóewa*. Indiaansche fuik van teenen of gespleten riet vervaardigd. Vooraan de gevlochten strik om de fuik aan een paal in het water staande vast te hechten. Zij vischen ook "ponsoe" geheeten, door gestampt Nékoe-hout in het water te werpen, waardoor de visch bedwelmt word. 2. Een Indiaansche fluit van bamboes. Het geluid dat zij er mede maken bestaat uit drie a vier diep en somber klinkende toonen. 3. Een mes dat de Indianen gewoonlijk in den gordel dragen. Het lem van steen, het hecht van een hartshoorn; op p. 198 opgeplakt drie waterverftekeningen, 9×16 cm en $7,5 \times 15,5$ cm en 7×15 cm, gesigneerd, de eerste met Winkels en Furett, getiteld: E (eerste tekening) a. Een drinkbeker van leem. b. Een *Prápi* of braadschotel. c. Een *Griti*, of rasp, de tanden zijn geslepen scherpe steentjes in het hout gevoegd. d. Een waïer om vuur aan te blazen van biezenstroo; F (tweede tekening) Een *Casavepers Matapi*, van ondere een zware steen, de pers zelve is uit *Mariemboe* of *Mariembostengels* gevlochten. Het touw boven aan, van Seil; of *Zijdegras* gedraaid; G (derde tekening) 1. *Pagala*, een sluitmand van *Mariembostengels* gevlochten. De regen dringt er niet door. Binnen in hechten de Indianen eene soort bladeren, die de insecten weren. 2. *Manári* of zeef van *Mariembostengels* gevlochten. 3. Een oude steenen bijl, gevonden in *Para*, van geslepen graniet. — Over de teeken figuren later; op p. 199 opgeplakt drie waterverftekeningen, $7,5 \times 15$ cm en $8,5 \times 16$ cm en $9 \times 17,5$ cm, gesigneerd, getiteld: H (eerste tekening) 1. Een fraaie water koelkan. 2. Een spaar waterpot 2,5 vt. hoog en $1\frac{1}{2}$ voet diameter; I (tweede tekening) 1. Een stoel van *Wanehout*, uit één stuk bewerkt. 2. Een zitbankje uit een blok hout gesneden. 3. Een leunstoel uit één stuk. 4. Een drinknap uit de kalabasschil. 5. Een uitgeholden kalabas tot waterflesch op de lacht. 6. Een water koelkruik; J (derde tekening) 1. Een geesthoofdtoi, van een Opperhoofd en priester *Semetti*, met 20 knoopen van boomwol, of sommige van verschillende gekleurde schelpen. 2. De *Kewijoen* der vrouwen of schaamte schortje. Een weefsel uit gekleurde boomwoldraden en *aleweppi's* geslepen schulpen — vooral van de kinkhoorn — thans kiezen zij daartoe koralen. 3. Een Indiaansche vogelenkooi, boven aan te openen; op p. [265] ontbreekt een in kader opgeplakte tekening, getiteld: Een *Moravische* broeder zendeling. (naar eene schets in 1756 (dagboek)); op p. [267] in kader opgeplakte waterverftekening, $14,5 \times 19,5$ cm, gesigneerd en gedateerd 18[39], getiteld: Eene *Moravische* vrouw uit *Hernhut* 1839; op p. 290 in kader opgeplakt een waterverftekening, 21×13 cm, gesigneerd en gedateerd 1855, getiteld: In de *Comatewane Kreek* (grootte kreek), naar een schets van het jaar 1749. Vroeger groot bevolkt en rijk aan landbouw aanleggingen, thans (1885) op een paar plantagien na, geheel verlaten en ontvolkt; op p. 294 in kader opgeplakt een waterverftekening, $22 \times 11,5$ cm, gesigneerd en gedateerd 1854, getiteld: Eene schets van de boven *Coppenname* rivier, loopende onder vele krommingen van het ZZ Westen naar het Z. Westen. Boven de stroomversnellingen en vallen, sluit zich het verschiet af, door bergen, wouden en een muur van granietrotsen; op p. 308 in kader opgeplakt een waterverftekening, $15,5 \times 22$ cm, gesigneerd, getiteld: *Guide of rêdemoesoe in volle montering* (opgericht in 1771); op p. 315 in kader opgeplakt een waterverftekening, 22×12 cm, gesigneerd en gedateerd 1870, getiteld: De militaire post *Maagdenberg*, in de *Tempatikreek* in 1776; op p. 318 in

kader opgeplakt een waterverftekening, 21 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1821(?), getiteld: *De plantage en militaire post Luxemburg, in de Casawinica Kreek, in 1776*; op p. 319 in kader opgeplakt een waterverftekening, 22 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1853, getiteld: *De militaire post "de Hoop" in de boven Coma-ine rivier. Naar eene schets in 1776. Tijdens de boschtogten v. Fourgeoud*; op p. 320 ontbreekt een illustratie boven het opschrift: *Zegels. Groot en klein formaatzegels d. Kolonie, 1779*; op p. 331 ingeplakt een gedrukte prent van Jurriaan François de Friderici; op p. 337 in kader opgeplakt een waterverftekening, 22 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1869, getiteld: *De plantage en Militaire post "Klarenbeek" tijdens de krijgstogten door Fourgeoud tegen de neger opstandelingen, in 1776*; op p. 341 in kader opgeplakt een waterverftekening, 21,5 × 12 cm gesigneerd en gedateerd 1854, getiteld: *Gezicht in de Boven Coppename-rivier. Naar de natuur geleeënd, 1854*; op p. 345 in kader opgeplakt een waterverftekening 22 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1844, getiteld: *De suikerplantage "Zorg en Hoop", gelegen aan de beneden Coma-ine rivier, rechts in het afvaren*; op p. 352 in kader opgeplakt een waterverftekening, 22 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1841, getiteld: *De Koffie- en banannenplantage "Katwijk", gelegen aan de Coma-ine rivier, links in het afvaren 1841*; op p. 358 in kader opgeplakt een potlood en waterverftekening, 22 × 12 cm, gesigneerd en gedateerd 1851, getiteld: *De suikerplantage "Brouwerslust" aan de Coma-inerivier, rechts in het afvaren - (Van den rivieroever af, te zien. 1851)*; op p. 359 opgeplakt een bankbiljet van een halve gulden; op p. 364 ontbreekt een tekening, getiteld: *De suikerplantage "'t Vertrouwen" aan de Coma-ine rivier, rechts in het afvaren, na de natuur geschetst, 1846*; op p. 370 ontbreekt een tekening, getiteld: *De suikerplantage "Nieuwhoop" gelegen aan de Boven Coma-ine. 1846*; op p. 375 in kader opgeplakt een potlood en waterverftekening, 15 × 21 cm, gesigneerd en gedateerd 1839, getiteld: *Groot of Gala costuum van een lid van den Kolonialen Raad, vastgesteld bij Koninklijk besluit den 29 Augustus 1832. De korten broek werd gewijzigd en vervangen door een pantalon met goud belegsels op de buiten naad*; op p. 379 opgeplakt een gedrukte, ingekleurde prent met aanhangsel van gedrukt reglement omtrent de kleding, getiteld: *Officieren der Surinaamsche Schutterij, van Paramaribo, volgens reglement, 31 december 1835*; op p. 381 opgeplakt een uitgeknipte gedrukte prent van I. C. Rijk, met onderschrift in de hand van Winkels; op p. 388 in kader opgeplakt een waterverftekening, 21,5 × 12,5 cm, gesigneerd en gedateerd 1849, getiteld: *De suiker plantage "Visserszorg", in de beneden Coma-ine. Vroeger een Koffie plantage; was zij de eerste in de Comawine, die in 1792, tot suikerriet cultuur werd aangelegd*; op p. 394 ontbreekt een prent, getiteld: *Een achterhoekje eener suikerplantage, met het gezicht op de woningen der neger-slaven en eene timba, die als brug tot overloop der kanalen dient*; op p. 399 in kader opgeplakt een waterverftekening, 22 × 12 cm, ongesigneerd, getiteld: *"Rèdehouse" of het Galgenveld buiten de hoofdplaats Paramaribo. In September 1846, op last van den Gouverneur Baron Van Raders afgebroken en weggeruimd*; op p. 406 ontbreekt een tekening, getiteld: *"Krasi watra" onstuimig water, dat op vele punten - waar zich korte rivierbochten voor doen, tot gevaar van*

tentbooten en andere vaartuigen in de Kolonie voorkomt; op p. 409 in kader opgeplakt een waterverftekening, 23×11 cm, gesigineerd en gedateerd 1849, getiteld: *De Surinaamsche plantage tentboot. Deze fraaie vaartuigen zijn in drie klassen verdeeld. a, Tentcorjalen, door 4 roeiers en een stuurman bemand en ook "Uitloopertje" geheten. b, de zesriemstentboot voor de plantage gezagvoerders - zie de plaat. en c, de acht-riems tentboot. zeer fraai en kostbaar, voor de HH administrateurs*; op p. 414 ontbreekt een tekening, getiteld: *Twee plantage slavinnen, tevens twee zusters van eene Afrikaansche neger moeder - de eene negerin de andere mulattin, verwekt door een negervader en een lid van den een of andere hooge raad - althans door een blanke vader. enz*; op p. 422 in kader opgeplakt twee waterverftekeningen, $12,5 \times 18$ cm beide, gesigineerd en gedateerd resp. 1870 en 1871, getiteld a) (de eerste tekening) *Een meisje in Chinezen klederdracht. dochter van een Chineeschen vader en eene kleurling moeder*; b) (de tweede prent) *Een Chineesche immigrant te Suriname, kolen brander en uit-venter langs de straat*; op p. 432 opgeplakt een uitgeknipt gedrukt portret van R. I. van Lansberge; op p. 447 in kader opgeplakt een waterverftekening, $13,5 \times 19$ cm, gesigineerd en gedateerd 1841, getiteld: *De Surinaamsche looper. (invorderaar van gelden). Ioden*; op p. 467 in kader opgeplakt een waterverftekening, $13,5 \times 19,5$ cm, gesigineerd en gedateerd 1842, getiteld: *Een plantage kost of Banannen-wachter*; op p. 476 ontbreekt een tekening, getiteld: *Een slavin. Lijfs-bediende of kamenier eener dame. "Kamera wendje" of kamermaagd genoemd*; op p. 506 in kader geplakt een waterverftekening, 13×19 cm, gesigineerd en gedateerd 1840, getiteld: *De negerslaaf Cupido, als plantage bastiaan*.

SUMMARY

W. E. H. WINKELS: A SURINAM DRAUGHTSMAN

The present article is the third result of the author's researches in the 'Surinamica' collection of the Surinaams Museum. It deals with a collection of drawings by W. E. H. Winkels (born 1818) who lived in Surinam from 1839 till probably the end of his life, about 1892.

A manuscript diary and the captions to his sketches provide some insight in the daily life of the period, both on the plantations and in Paramaribo.

PLAAT I. 'De Tooverlantaarn van Mr Furet. 1e Glaasje - de blank-Officier': een waterverftekening over een fase uit het leven van de blank-officier in Suriname, door W. E. H. Winkels, 1840. (23½ × 31½ cm)

PLAAT 2. Verschillende met potlood en waterverf getekende benen van allerlei soort waarin de sociale verhoudingen in Suriname worden gehekeld, door W. E. H. Winkels, omstreeks 1850. (30 x 40 cm)

PLAAT 3. Een Chinese immigrant in zijn traditionele kleding met puntige stroohoed en draagstok: een waterverftekening van W. E. H. Winkels, Paramaribo, 1876. ($31\frac{1}{2} \times 47\frac{1}{2}$ cm)

PLAAT 4. 'Eene Surinaamsche Vuilnis Kar'. (Wan dottie wagoe.): een
waterverftekening van W. E. H. Winkels. (40 × 32 cm)